

A MAGYAR VÖRÖS DUNAI HAJÓRAJ AZ 1919. ÉVI HONVÉDŐ HÁBORÚBAN

Dezsényi Miklós
ny. ezds.

I.

A magyar vörös dunai hajóraj megszervezése

A magyar vörös hadihajózás a volt cs. és kir. haditengerészetnek a fegyverszüneti megállapodás után meghagyott dunai harcegységeiből alakult. A monarchia dunai hajórajja, amely bázisát képezte a később megalakult magyar vörös dunai hajórajnak, az 1918. évi katonai összeomlás időpontjában harcegységeinek zömével a román—bolgár, részben pedig a Fekete-tengeri orosz kikötőkben állomásozott, ahonnan elindulva a legnagyobb menetteljesítménnyel igyekezett a magyarországi Dunaszakaszt, mint politikai és hadművelési területet elérni.

Az említett sietséget az tette szükségessé, hogy amint az ismeretes, a háború elvesztése következtében Károly király a tengeri hajóhadat átadta a jugoszláv nemzeti tanácsnak. A dunai hajórajra vonatkozó királyi rendelet viszont az osztrák—magyar dunai hajóraj harcegységeit a magyar kormány részére rendelte átadni. A folyami harcegységeknek tehát a monarchia felbomlott helyzetében nem látszott célszerűnek a kérdés végleges rendezését a jugoszláv Dunaszakaszon bevárni, hanem ahelyett mielőbb el kellett érni a Duna magyarországi szakaszát. A jugoszláv részről kétségtelenül fenyegető veszéllyel szemben mindenesetre súlyos érv volt, hogy még a győztes szövetséges hatalmak is elismerték a dunai hajóraj magyar érdekelt-ségű „de facto” állapotát, azáltal, hogy a belgrádi fegyverszüneti szerződés¹ V. pontja értelmében Magyarországot kötelezték a tulajdonának elismert harcegységek egy részének kiszolgáltatására.

1918. november 6-án az első világháborút a monarchia oldalán az adott kényszerhelyzetből kifolyólag végigharcolt dunai hajóraj

HIL = Hadtörténelmi Intézet Levéltár
VHP = Vörös Hadsereg Parancsnokság

¹ Breit József: A magyarországi 1918/19. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története I. kötet. 5. sz. melléklet.

befutott Budapestre és kikötött az óbudai Dunaág kikötőjében. A beérkezett hajóraj hadrendi összeállítása a következő volt:

8 monitor: „Bosna”, „Enns”, „Sava”, „Temes”, „Bodrog”, „Körös”, „Szamos”.

8 őrnaszád: „Viza”, „Barsch”, „Compo”, „Wels”, „Fogas”, „Csuka”, „Lachs”, „Stör”.

1 aknarakó: „Balaton”.

2 aknakereső: „Baja”, „Bácska”.

5 felfegyverzett gőzös: „Álmos”, „Sámson”, „Helene”, „Una”, „Vág”.

1 parancsnoksági hajó: „Hebe”.

1 kórházhajó: „Erzherzog Franz Ferdinand”.

1 motoros vonathajó: „Tulln”.²

A felsoroltakon kívül Budapesten rendelkezésre állott még 2 elavult és már korábban leszerelt monitor: „Leitha” és „Maros”.

3 páncélos motorcsónak (orosz hadizsákmány).

1 kisméretű elavult aldunai tengeralattjáró (orosz hadizsákmány).

A felsorolt harcegységekből álló hajóraj a dunai viszonyok között a Magyar Tanácsköztársaság javára döntő fölényű túlerőt jelentett, éppen azért addig is, ameddig a hajók háború utáni elosztásáról a párizskörűli békeszerződésekben intézkedés történt, a fegyverszünet említett V. pontja intézkedett 6 monitornak Belgrádba való „haladéktalan” kiszolgáltatásáról. (Lásd ugyancsak az 1. megjegyzést.)

Végző eredményben tehát az 1918. évben a monarchia romjain megalakult magyar polgári köztársaság dunai hajóraja, amelyből azután a Magyar Tanácsköztársaság hadihajózása kialakult, a következő hadrendi tagozódást vette fel:³

Monitorok: „Újvidék”, korábban „Inn”, később „Marx” nem me-
netkészen,

„Szamos”,

„Leitha”, leszerelve.

„Maros”,

Őrnaszádok:

„Pozsony”, korábban „Lachs”,

„Komárom”, korábban „Stör”,

„Viza”,

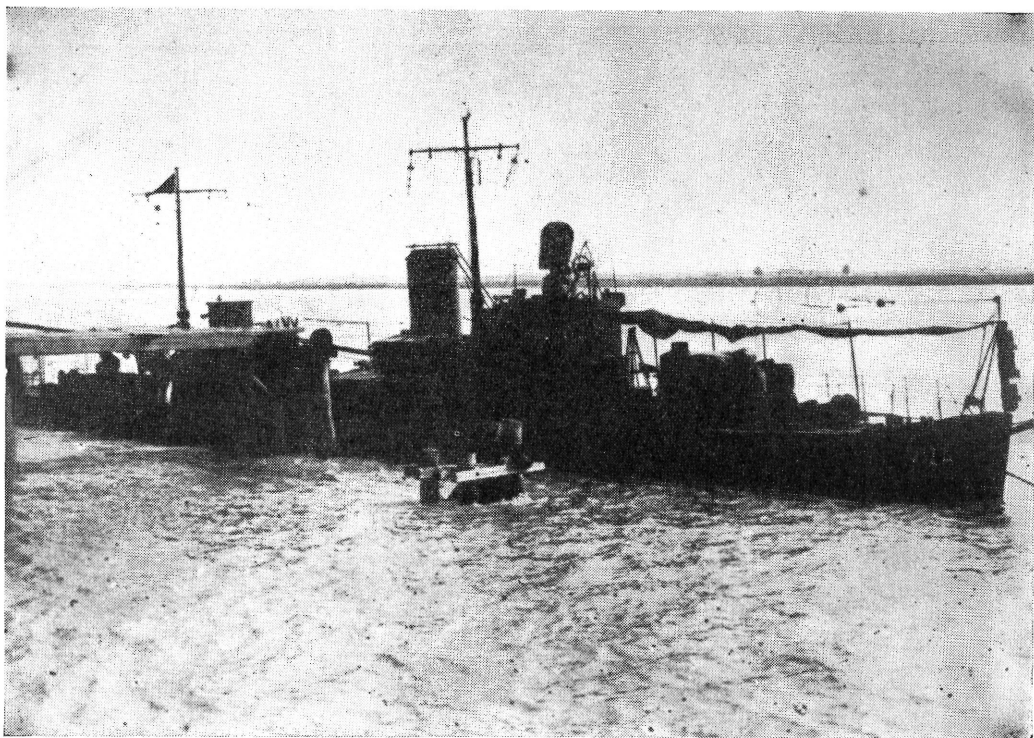
„Compo”,

„Csuka”,

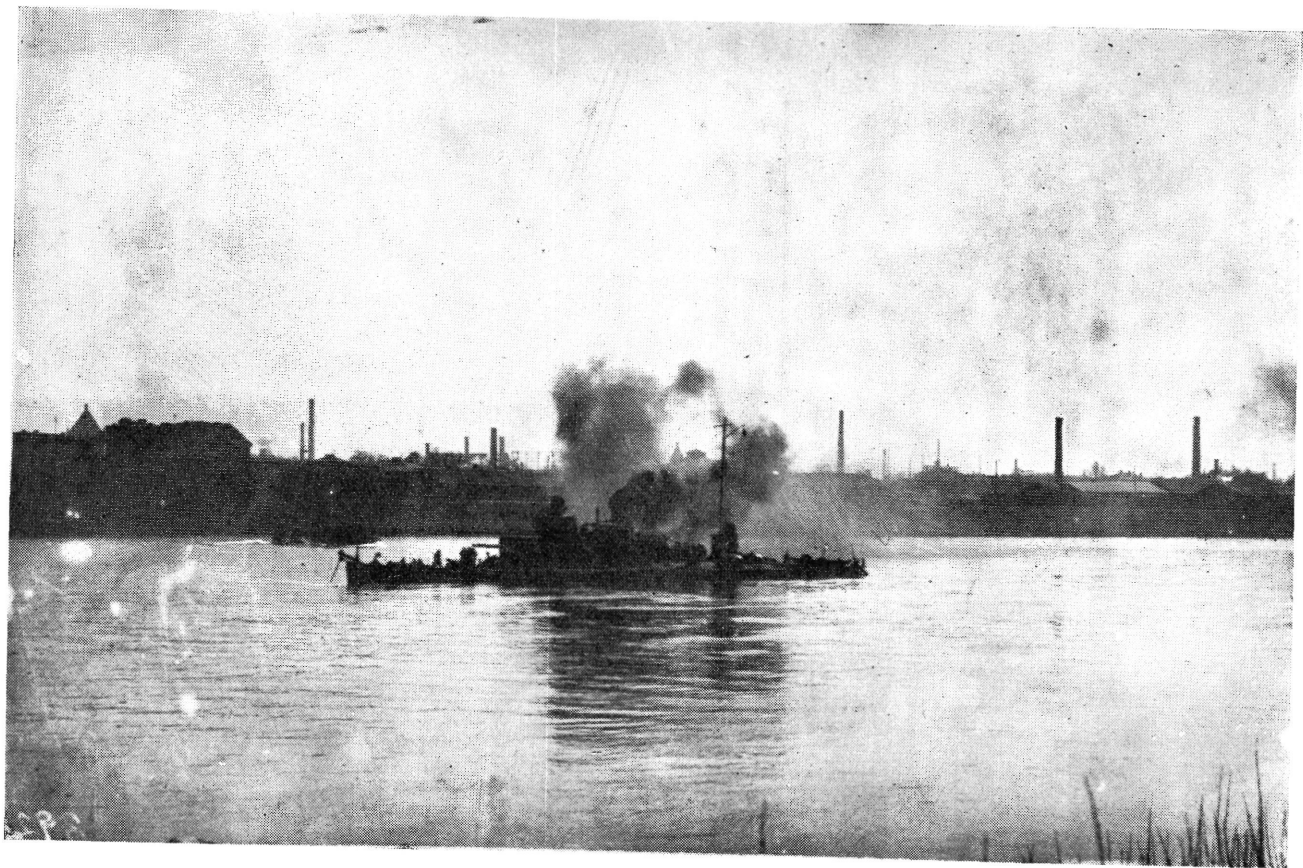
„Fogas”.

² Olaf Richard Wulff: Die Osterreichische-Ungarische Donauflotte im Weltkrieg.

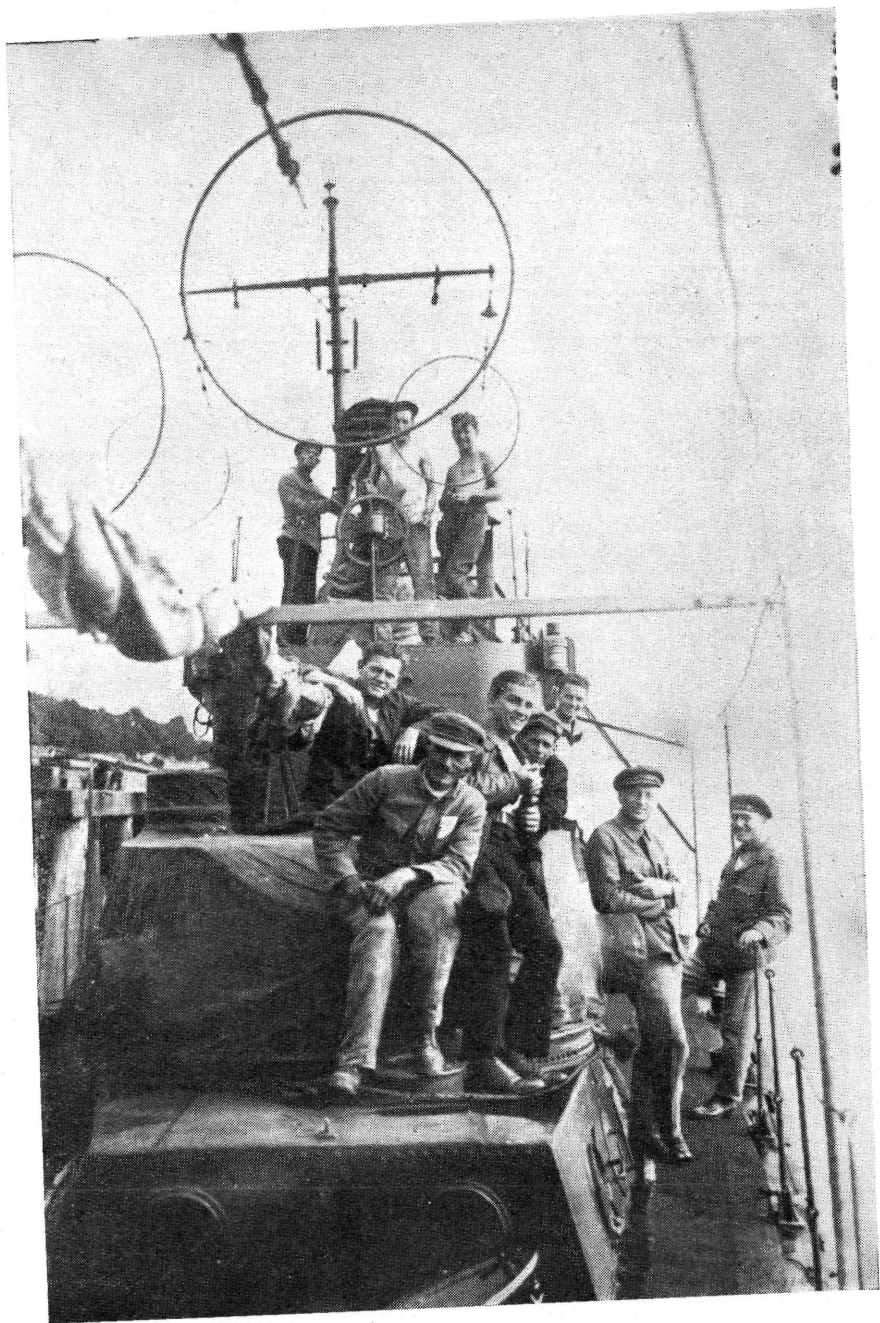
³ Dömötör Gergely: Fegyvernem szerepe a Tanácsköztársaság harcaiban. (HK. 1954. 3—4. sz.)

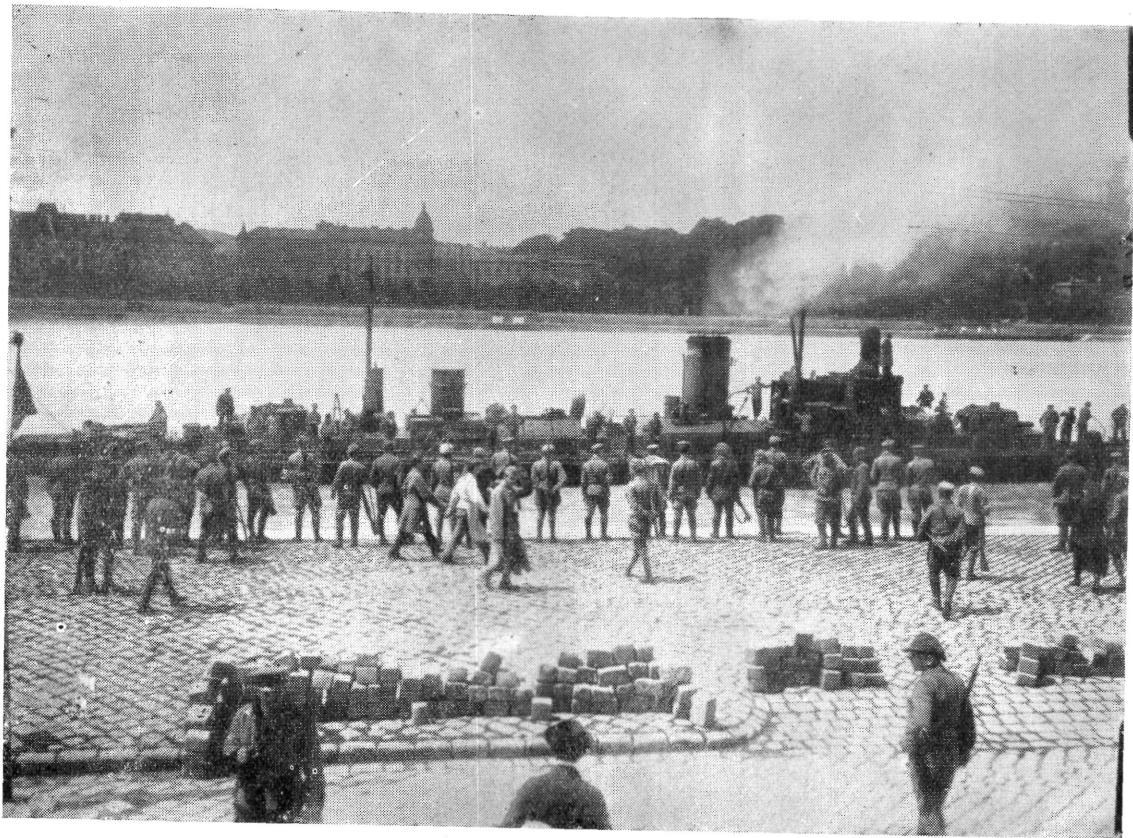
„Viza” őrnaszád

A Vörös Hadihajózás „Marx” monitorja

Hadihajósok a „Viza” őrnaszád fedélzetén

Vörös őrnaszád a pesti Dunaparton

Felfegyverzett gőzös:

„Una”,
„Sámson”,
3 páncélos motorcsónak
4 aknász hajó,
vonat stb. segédhajók

A fenti hadrendben felsorolt harcegységek, a meglévő és többé-kevésbé menetképes állapotban levő hajótesteken kívül nem voltak ütőképes, harcász állapotban, elsősorban tüzérségi felszerelési szempontból. Így egyedül az „Újvidék” monitoron maradt meg a haditengerészeti eredeti hajó tüzérségi felszerelés, feltehetően azért, mert a komoly harcértéket jelentő monitor gépberendezése nem volt üzemképes állapotban. A „Szamos” monitorról a fegyverszünettel kapcsolatban az angol haditengerészek leszerelték a haditengerészeti hajóágyúkat, a „Leitha” és a „Maros” monitorokról pedig leszerelésük alkalmával eltávolították a tüzérségi felszerelést.

Ebben az időszakban a magyar oldalon meghagyott 6 őrnaszád üzem- és harc képes állapotban volt. Ezek, amint azt a továbbiakban látni fogjuk, a proletárdiktatúra kikiáltása után meginduló honvédó háború megkezdésekor lényeges felszerelési változásokon mentek keresztül, kialakulva ebből a kb. 130 tonnás hajótípusból külön az „őrnaszád” és külön az „ágyúnaszád” típusok.

A proletárdiktatúra 1919. március 21-én történt kikiáltása után megkezdődött a győztes imperialista, illetve azzal szövetséges burzsoá balkáni államok agresszív támadása a Magyar Tanácsköztársaság ellen. Ez a háború honvédó háború volt, melynek során a magyar népnek érdekei védelmére minden katonai erejét latba kellett vetnie. Ennek egyik mozzanata volt a vörös dunai hajóraj megszervezése és harc képes állapotba való helyezése is.

A vörös hadihajózás ügyeit legmagasabb miniszteriális fokon a hadügyi népbiztosság 14. (hadihajós) ügyosztálya intézte. Úgy itt, mint az összes többi hadihajós parancsnoki beosztásoknál az első perctől kezdve a *küderkérdés* volt a legnehezebb probléma, éppen úgy, mint a honvédó háború összes áldozatát vállaló Magyar Vörös Hadsereg magasabb, közép és alsó parancsnoki állásainak betöltésénél.

A személyzeti kérdés az egész dunai hajórajnál nem volt könnyű probléma. Mint ismeretes, a haditengerészetnél és ezen belül a dunai harcegységeken is a hajólegénység harcegységenként szakmák szerint volt összeállítva (kormányos, tüzér, hajógépész, aknász, fedélzeti, fűtő, rádiós stb.). A megfelelő szakmák szerint összeállított és a hajó navigációs és műszaki követelményeinek megfelelően begyakorolt legénység összhangja képezte a harcegység ütőképességének előfeltételét. Ez a mindenhol meglévő követelmény megbomlott akkor, amikor a monarchia szétesésének időpontjában a tengeri hajókon csak horvát, szerb, a dunai egységeken pedig csak a magyar legénység maradt vissza. Az utóbbiaknál az eltávozott nemzetiségi állomány pótlására ugyancsak azonos szakma (különleges fegyvernemi képzettségű) legénység került állomány feltöltésként behajózásra.

Merőben más feladat volt a dunai hajózás navigációs (hajózási) végrehajtása itt, mint a tengeren. A tengeren alkalmazott csillagászati (asztronomikus) és teraszitikus (parti jelzések szerinti) hajózást és vonalismereti hajózás alkalmazása pótolta, jellemezte a Dunán. Mindezek sajátossága következtében a haditengerészetnél kiképzett vonalkormányosok nem is voltak, a behajózott kormányos legénység majdnem kizárólag jelzőszolgálatot látott el, míg az őrnaszádok és ennél nagyobb harcegységek részére a navigációs értelemben vett kormányosi teendőket a hajózási vállalatok (MFTR, DGT) polgári vonalkormányosai látták el.

Valamivel egyszerűbb volt a hajóvezetés kérdése a hajózó (navigációs) tisztak szempontjából, akik aránylag rövid idő alatt megtanulhatták az állóvíz helyett a határozottan könnyebb folyami hajóműveletet (manőverek). A tisztikáderkérdés nemzetiségi szempontból azonos volt a legénységével, mert a nem magyar nemzetiségű tisztiek a dunai hajóraj harcegységeit elhagyták és pótlásukra csak a tengeri flotta kevés számú magyar honosságú tisztje jöhetett számításba.

Ami a császári és királyi haditengerészeti tisztikar politikai érzéseit és magatartását illeti, azt nem nehéz a maga negatívumaival jellemezni. Tény, hogy a haditengerészetnél sohasem volt divat magyar-nak lenni. Azon belül a sokrétű nemzetiségi tagozódáson belül, amely a tisztikar összetételét képezte és amely minden nemzetiségi megjelölés helyett „cs. és kir.” haditengerészeti tisztikarnak volt mondható. A tengerész tisztikar mentalitására legjellemzőbb „a legmagyarabb magyar”, a „Novara” cirkáló parancsnokának, Horthy sorhajókapitány egyéni viselkedése, aki hajóján a parancsnoki kihallgatáson a magyar anyanyelvű matrózokkal csak tolmács útján érintkezett.

Pontosan ez a mentalitás vitte a tengerésztisztikar magyar tagjait a köztársasági, majd a tanácsköztársasági dunai hajóraj szolgálatába, anélkül, hogy a honvédő háború magas erkölcsi szintjére képesek lettek volna felemelkedni és hogy legalább a kondottieri zsoldoskatona becsületességével hűséggel szolgálták volna kenyéradó gazdájukat, a Magyar Tanácsköztársaságot. A tisztikar zömének erkölcsi mentalitása, kiegészítve két politikai megbízott osztályáruló tevékenységével, sodorta a tanácsköztársasági hadihajózás egy részét a június 24-i ellenforradalmi árusulás felé. Még ha a Magyar Tanácsköztársaság vezetői mindezzel előre tisztában lettek volna, akkor is megfelelőbb káderek hiányában úgyszólván tehetetlenek voltak a veszéllyel szemben.

A Magyar Vörös Hadsereg szervezése során a Vörös Hadsereg Parancsnoksága május 19-én kiadta a hadihajózás végleges szervezését,⁴ pontosan megjelölve az alakulatok tagozódását és alárendeltségét. Azt, hogy ez a megoldás úgy általánosságban, mint részleteiben helyes volt, bizonyítja az a tény, hogy elvi vonatkozásokban bizonyos szervezési módosításokkal lényegében ez a szervezés volt alkalmazásban egészen a második világháború végéig.

A honvédő háború kitörésének időpontjában a vörös hadihajó-

⁴ HIL. VHP. V. 19. 519/10. sz.

zási harcegségeinek személyi állományhelyzete nem volt kedvezőtlen. Bár a harcegségekről, amint erről más helyen már említés történt, 1918 november elején a nem magyar legénység kihajózott és hazájába visszatért, ezek pótlására rendelkezésre állt a fegyverszüneti szerződés értelmében kiadott monitorok legénysége és a tengeri flotta magyar nemzetiségű legénysége.

Az 1918. évi polgári forradalom után visszaérkezett haditengerészek száma jóval meghaladta a dunai hajóraj személyi szükségletét. A rendelkezésre álló és a hadihajózás szempontjából feleslegessé vált tengerészeket ezért a Hadügyi Népbiztosság a dunai hajórajon kívül, külön szárazföldi alakulatokban vonta össze. Így alakult meg a vörös tengerész dandár, amely a nem haditengerésztől származó katonákkal erősen felhígítva csúcászervezetében a 3 zászlóalj tengerész gyalogezredből, 1 árkász századból, 1 táborig tárcsós (10 cm) és 1 táborig ágyús (8 cm) ütegből álló tüzérsztyályból, 1 táviró századból, 1 pótzászlóaljból és 1 őrszázadból állott. Lovas százada — eltérően a Vörös Hadsereg többi dandárszervezetétől — a vörös tengerész dandárnak nem volt. A május 8-án kiadott hadseregparancsnoksági rendelet május 15-ével a dandárkötelek jellegét megszüntette és azt a 7. hadosztály parancsnokságnak alárendelve ezredjellegűvé alakította át.

A Hadügyi Népbiztosság 14. (hadihajós) ügyosztálya a legnagyobb eréllyel látott hozzá a rendelkezésre álló harcegségek harcász állapota való helyezéséhez. A hajók menetképességének biztosítása érdekében úgy a hadihajózás óbudai laktanya épületében elhelyezett műszaki üzem, mint az újpesti és óbudai hajógyárak legteljesebb kapacitása volt igénybevéve. Ennek megfelelően a „Leitha” és a „Maros” és a „Szamos” monitorok kétségbevonhatatlanul tüneményesen rövid idő alatt gépüzemi szempontból menetkész állapotba kerültek.

A tüzérségi felszerelés szükségyszerű pótlására a következő intézkedések történtek:

A „Szamos” monitoron beépítésre került 2 db 14. M. 10 cm-es táborig tarackcső és 2 db 5. M. 8 cm-es ágyúcső. Ezenkívül a hajón volt még 2 géppuska.

A „Leitha” monitoron beépítésre került 1 db 14. M. 10 cm-es tarackcső és 3 db 5. M. 8 cm-es ágyúcső. Ezenkívül a hajón volt még 3 géppuska.

Még érdekesebb volt a tüzérségi felszerelés megváltozása az őrnaszádokon. A „Pozsony” (korábban „Lachs”) és „Komárom” (korábban „Stör”) őrnaszádok megtartották változtatás nélkül a 7 cm-es egyes bölcsőben elhelyezett magastornyú hajóágyúikat. Ugyanakkor a többi őrnaszád egyes és kettős bölcsőben elhelyezett 7 cm-es hajóágyúit kiépítették és négy őrnaszád tüzérségi felszerelés nélkül 5 géppuskával szereltetett fel. Minden őrnaszádon volt egy géppuskatorony, amelyből a felépítmények által képezett kevés holttéren kívül majdnem 360°-os körív volt pásztázható, míg a hajó orr-része irányában 2, a farrész felé 2 géppuska volt a fedélzet alatti tüzelőállásban, minden oldalra változatható kilövésel. A tüzelőállások szöcsőhálozattal voltak

összekötve a parancsnoki toronnyal, mint tűzvezető központtal. Kétségtelen, hogy a lövegeiktől megfosztott őrnaszádok lényegesen kevesebb tüzérőt képviseltek, mint eredetileg és további hátránynak mondható, hogy a csökkentett tüzérőhöz képest a hajótest nem volt kellően kihasználva és aránytalanul nagy célt mutatott. A nagyobb őrnaszádokon az 1200 lóerős turbinás, a kisebbeken a 650 lóerős dugattyús gépezem gépereje ugyancsak nem állott arányban az 5 géppuska tűzerejével. Mindennek következtében az a helyzet állott elő, hogy a világháború utolsó éveiben készült gőzüzemű „őrrjárónaszád”-ok (Patruillenboot) harcértéke alig volt nagyobb, mint a világháború előtt használt harmadrész tonnatartalmú őrnaszádoké (Wachboot).

Bár kétségtelen, hogy a Hadügyi Népbiztosság rendelkezése végrehajtott ez irányú intézkedések a vörös hadihajózás harcértékét csökkentették, a lövegek eltávolítására vonatkozó intézkedés magasabb szempontból mégis helyes volt. Az őrnaszádok kiszerelt ágyúira ugyanis a honvédó háború alatt elkészült és átlagon felüli kiváló eredményekkel működő páncélvonalatok számára volt szükség, amelyek felbecsülhetetlen értékű harceszközei voltak az 1919. évi honvédó háborúnak.

Végső eredményben a magyar oldalon maradt 6 őrnaszád közül eredeti fegyverzetét megtartva, mint „ágyúnaszád” kettő („Pozsony” és „Komárom”) került bevetésre, míg a többi négy („Csuka”, „Viza”, „Fogas”, „Compo”) mint géppuskás őrnaszádok teljesítettek hadiszolgálatot.

Amint erről⁴ már említés történt, május 19-én adta ki a Hadügyi Népbiztosság a Hadsereg Parancsnokság útján az egész Magyar Vörös Hadsereg szervezésével együtt a hadihajózás szervezését is. Ennek megfelelően a felsorolt parancsnokságok, csapatalakulások és intézetek a következők voltak:

1. *Magyar hadihajós főparancsnokság* hadműveleti szempontból a Hadsereg Parancsnokságnak, katonai közigazgatásilag a Hadügyi Népbiztosság 14. osztályának alárendelve. Előljáró parancsnoksága az összes hadihajós fegyvernemhez tartozó harcegységnek és köteléknek, a parti hadihajós alakulatoknak és az intézeteknek.

2. *Magyar hadihajóraj parancsnokság* közvetlenül alárendelve a Hadihajós Főparancsnokságnak. Az összes hajó harcegység közvetlenül intézkedő parancsnoksága. Érdekes, hogy külön őrnaszád- és monitor-osztag, vagy osztályparancsnokság nem került felállításra az általános haditengerészeti szokások szerint. Ez annyit jelentett, hogy ha két vagy több harcegység rövidebb, vagy hosszabb időre kikülönítve osztag (2 hajó), osztály (csoport) 3 vagy több hajóból álló köteléket képezett, úgy a kötelék parancsnoka a rangidős hajóparancsnok lett, vagyis a vörös hadihajózás szervezési viszonyai között a nagyobb hajó parancsnoka volt a kötelékparancsnok, kivéve, ha külön intézkedéssel mást rendeltek el.

3. *Magyar hadihajós hadtáp parancsnokság* közvetlenül a hadihajós főparancsnokság alá tartozott. Működése kiterjedt az óbudai kikötő-

ben álló fel nem szerelt, vagy felszerelés alatt álló egységekre, mindennemű hajózási szakanyag kezelésére és a kikötő belső rendjére.

4. *Magyar vízi repülő század*, egyben a Vörös Hadsereg 9. repülőszázada, 2 db. vízirepülőgéppel, telepítve a Csepel sziget északi csúcsán. Közvetlenül a Hadihajós Főparancsnokságnak alárendelve.

5. *Magyar akna és torpedó osztag* részeivel kikülönítve és telepítve a dunai és tiszai folyamszakaszoknál, a Hadihajós Főparancsnokságnak alárendelve.

6. *Hadihajós hírgyűjtő központ*, mint a Hadihajós Főparancsnokság hírközpontja. Szikratáviró és vezetőkes összeköttetésben a Hadsereg Parancsnoksággal és a Hadügyi Népbiztosság 14. osztállyal (hadihajós ügyek), a hadihajóraj parancsnoksággal és kötelekeivel, a folyami zárparancsnokságokkal, a kikülönített harcegységekkel és a kiképző és utánpótló alakulatok parancsnokságaival.

7. *Magyar hadihajós állomásparancsnokságok* elvben ott működtek, ahol hadihajós alakulatok állomásoztak, kizárólag a hadihajós alakulatokkal szemben állomásügyek intézésére. Beállításuk a szervezésbe a volt haditengerésztől átvett, indokolatlan elkülönülési igyekezet jelensége volt.

8. *Magyar hadihajós csapatparancsnokság* a hadihajós kiképző és utánpótló alakulatainak parancsnoksága volt és irányította a szakmai (tűzér-géppuskás, kormányos, aknász, torpedós, hajógépész, szikratávirós, fedélzeti stb.) iskolák elméleti és gyakorlati kiképzését. Közvetlen és az állományvezetést végző szerve volt a „nyilvántartó iroda” és a „toborzó iroda”. Az utánpótlásként tekintetbe jövő legénység elosztását, az újonckiképzés szabályozását és a kiképzés tematikáját a „kiképzési előadó” irányította. Az ide tartozó „Hadihajós gazdasági hivatal” a hadihajós fegyvernem végrehajtó gazdaszat közigazgatási (hadtáp) intézete volt.

9. *Magyar hadihajós műszaki hivatal* a Hadügyi Népbiztosságnak (14. osztály), annak irányítása mellett tartozott a Hadihajós Csapatparancsnokság alá. Hatásköre kiterjedt a folyami harcegységek és az összes vízijárművek, hajógép- és felszerelési munkálatainak irányítására és végrehajtására, valamint az akna- és torpedóanyag kezelésére, tervezésére, gyártás ellenőrzésére és a műszaki és üzemanyag-szükséglet biztosítására.

A Magyar Hadügyi Népbiztosság 14. (hadihajós) osztály szervezetebe tartozott:

a *személyzeti osztály*, a tisztí beosztási és kiképzési ügyekben és a *hadbiztosítási osztály*, a fegyverzet, lőszer, úszóanyag, ruházat, felszerelés, üzemanyag stb. szükségletnek népbiztosi (miniszteriális) intézésére és az anyagellátó szolgálatnak a Vörös Hadsereg anyagi szolgálatával összhangban való intézésére. A Hadsereg Parancsnokság és a Hadügyi Népbiztosság irattárából megállapítható, hogy magasabb vezetési hatáskörök az egész honvédő háború folyamán és a proletárdiktatúra permanens forradalmi állapotának megfelelően nem voltak mereven kialakulva és a hadművelati, szervezési és anyagi hatáskörök határvonalai elhalványultak, vagy összeolvadtak. Mindezek a kisebb,

átmeneti nehézségekben megnyilvánuló kedvezőtlen jelenségek való-
sággal eltörpülnek azokhoz az eredményekhez képest, amelyeket a
Vörös Hadsereg és ezen belül a hadihajózás a honvédő háború folya-
mán a többszörös túlerővel szemben elért.

A fenti szervezés mellett feltétlenül korszerű megoldásnak kell
mondani, hogy ebben az időszakban (1919) a vízirepülő alakulat már
be volt állítva a Magyar Vörös Hadsereg hajórajának szervezésébe.
A helyes szervezési megoldást kiegészítette a gyakorlatban jól működő
gyakorlati alkalmazás, amely által a vörös hadihajózás hadműveleti
feladatait külső támogatás nélkül is végre tudta hajtani. A honvédő
háború folyamán a Hadsereg Parancsnokság egy pillanatra sem feled-
kezett meg arról a veszélyről, amely a túlerejű ellenséges folyami
erők révén a Tanácsköztársaság fővárosát fenyegette és éppen ezért
az ellenséges folyami helyzetet minden időben a leggondosabb légi
felderítéssel ellenőrizte.

Ez az elfogadott és helyesen alkalmazott elv érvényesült abban
a hadseregparancsnoksági rendeletben, amelyet illetékességből úgy a
Hadihajós Főparancsnokság, mint a Hadügyi Népbiztosság 14., 37. és
62. osztálya megkapott a következő szöveggel:

„A vízirepülő osztag a Dunaórség kiegészítő részét képezi és mint
ilyen, minden szempontból a Hadihajós Főparancsnokságnak van alá-
rendelve. Műszaki igényléseket a Hadügyi Népbiztosság 37. osztályánál,
fegyver- és lőszerigényléseket a Hüb. 62. osztályánál kell benyújtani,
amelyek azt a legmesszebbmenően támogassák. Feladata a Duna vona-
lát naponta Baja és Apatin között mindkét part mellett a lehető
legnagyobb szélességben felderíteni. A gép leszállása után a felderítés
eredményét közvetlenül ide azonnal jelentse. Továbbá minden jelen-
tést adjon le nevezett osztag ide a repülésre kész gépek számáról,
pilótákról és a megfigyelőkről.⁵

Nem vonható kétségbe, hogy a vörös hadihajózás részleteiben
ismertetett szervezési rendelete sok helyes megoldást is tartalmazott.
Érdekes mindezzel szemben a Hadseregparancsnokság május 20-i véle-
ménye, amely megállapítja, hogy a kiadott új szervezés „nevetséges
nagy keretekben mozog”, mert „egy kis dunai flottillácška miatt nem
indokolt oly nagy apparátusnak a felállítása”. Nem lehet megállapí-
tani, hogy a Hadsereg Parancsnokság részéről a fenti értékelés név
szerint kitől származik, de el kell ismerni annak logikus voltát. Tény,
hogy a részleteiben ismertett szervezési megoldás pontos és indoko-
latlan kicsinyített másolata volt a cs. és kir. haditengerészet szervezé-
sének. Ennek megfelelő volt a nagybani, tengeri viszonyok között is
erősen vitatható volt, méginkább eltúlzott és aránytalan volt a Dunán,
az összezsugorított véderő viszonyai között. A szervezésben kiadott
részletek kidolgozása viszont kivétel nélkül volt cs. és kir. haditenge-
rész tisztektől származott, akik mindent megtettek annak érdekében,
hogy a megszokott szervezés mellett saját személyi és érvényesülési
érdekeik biztosítva legyenek és emellett — amint ez hónapokon belül

⁵ HIL. VHP. 519/11. sz. rendelete.

a legtragikusabb módon beigazolódtott — nem a honvédő háború sikerét tekintették döntő szempontnak, hanem annak ellenkezőjét. Így szerveződött meg egy hatalmas vízfej, jóval túlméretezve az alig néhány harcegységből álló „flottillácska” szervezetén. Ez az aránytalanság a június 24-i, később ismertetett ellenforradalmi szereplés után, amikor a harcegységek zöme áruló módon az ellenséges oldalra állt át, mégjobban megnövekedett.

Nagyrájában ezek voltak a legérdekesebb problémák, amelyek a vörös hadihajózás megszervezése, felállítása körül felmerültek. Nem kétséges, hogy már ezeknél is kezdettől fogva érezte hatását két legfontosabb tényező. Egyik a parancsnoki beosztásokban működő volt cs. és kir. haditengerésztisztek szabotálási, később ellenforradalmi hazaáruló tevékenysége és mindezzel szemben a legénység forradalmi osztályöntudatos politikai meggyőződése, hűsége, kötelelességteljesítése és igyekezete, melynek eredményeit az előbbi tényezők erősen korlátozták. Majdnem csodálatosnak lehet mondani, hogy ezek között a kedvezőtlen körülmények között a vörös dunai hajóraj képes volt elérni átlagon felüli kiváló hadművelleti és harcászati teljesítményeit.

II.

A Magyar Tanácsköztársaság vörös dunai hajórajának harcai

Az 1919. évi honvédő háború folyamán az első folyami hadművelleti tevékenység már korán, a legelső harci érintkezések során megkezdődött. Az ebbeli harci alkalmazás védő jellegű folyami akna-tevékenység volt. Alkalmazásukra nyilvánvalóan azért került sor, mert a szövetséges imperialista hatalmak részére a fegyverszüneti szerződés értelmében kiszolgáltatott nagy harciértékű monitorok a hadihajózási egyensúlyi helyzetet erősen az ellenségként fellépő hatalmak oldalára helyezték át. Eltekintve attól, hogy a fegyverszüneti szerződés értelmében a volt cs. és kir. dunai hajóraj monitorjai jugoszláv, illetve román kézbe kerültek, az ellenségeskedés megindulásakor számolni kellett még a román részről a régi román dunai hajóraj magvát alkotó 6 monitorral és 10 őrnaszáddal, valamint az angol vöröstengeri hajóraj Dunára irányított monitorjaival és kisebb harcegységeivel. Egyébként a Dunára tekintetbe jövő „Glowworm” monitor típus, amelynek két kéménye nem egymás mögött, hanem egymás mellett állott, kifejezetten a Szuezi-csatorna környékén lázongó arab törzsek ellen épült és majdnem teljesen páncélozatlan volt. Harciértékük alapja a hajó elő- és farrészen féltornyokban álló 15 cm-es hosszúcsövű hajóágyúik voltak, amelyek dunai viszonyok között is tekintélyes tüzérsőt jelentettek. Kisebb őrnaszádjaik, hasonlóan a Dunán időnként felbukkanó francia naszádokhoz, fatestű tengeralattjáró-üldözők voltak, a naszádok elején és hátsó részén egy-egy 47 mm-es, a franciáknál 52 mm-es gyorstüzelő ágyúval felszerelve.

A komoly túlerőt jelentő ellenség ellen a Dunán Dunapentelénél és Uszodnál, majd később a Tiszán Szentés alatt 1 km-re délre kettős

vonalú aknazár létesítését rendelték el. Az erre vonatkozó parancsot a Hadügyi Népbiztosság adta ki.⁶

Míndezek ellen az ellenséges harcegységek ellen az elrendelt védelmi intézkedések indokltsága napokon belül bebizonyosodott. Már április 6-án reggel jelentette az uszodi aknazár parancsnoka, hogy a „Gizella” személygőzös és a „Barsch” őrnaszád, mindkettő hatalmas angol lobogók alatt Uszod alatt megjelentek. A partról kapott figyelmeztetőre mindkét hajó lehorgonyzott. Két angol tiszt a hajóról a partra szállt és közölte, hogy a Budapestről kapott értesülés szerint a dunai hajózás szabad és mint állomáshajók útjukat folytatni akarják. Az angol közlés puhatolózó jellegű volt és a Tanácsköztársaság kormányának egy korábbi közlésén alapult, semmiesetre sem jelentette azonban azt, hogy harcegységek számára is szabad a közlekedés, vagy mint azt a „Gizella” személyhajó jelenléte bizonyította, az ellenséges csapatszállítás lehetővé lesz téve. Arra az értesítésre, hogy a Dunán aknazár van kirakva, a „Barsch” őrnaszád Bajára visszafordult. A „Gizella” gőzös a helyszínen akarta bevárni a Tanácskormány további intézkedését, amely később valóban megérkezett és azt a közlést tartalmazta, hogy különböző fennálló nehézségek miatt a Duna szabadabbá tétele később fog megtörténni.⁷

Közben a Dunán végbemenő és megállapított ellenséges folyamierő mozdulatok nem a kifektetett aknazár felszedését, hanem ellenkezőleg, azok fenntartását és megerősítését tették indokoltá. Április 16-án megindult román részről az intervenciós csapatok támadása, amelyhez csakhamar a cseh és részben francia burzsoá csapatok is csatlakoztak.⁸

Az április hónap előző hetei viszonylagos nyugalomban múltak el. Ez alatt a Magyar Vörös Hadsereggel együtt erősen előrehaladt a vörös hadihajózás harckész állapotba való helyezése is.

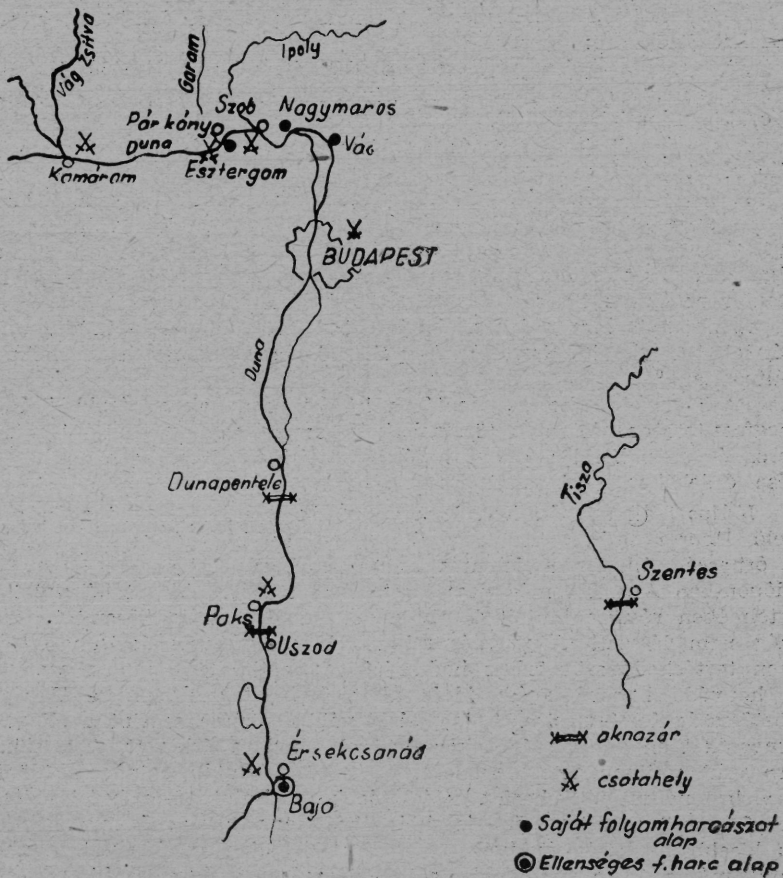
Az erősbödő folyamierő tevékenységről a Délvidéki Direktórium május 4-én az alábbi jelentést küldte a Hadügyi Népbiztosságnak: „Jelenleg Baján 5 monitor van állandó készenlétben és egy angol futárcirkáló (feltételezhetően tengeralattjáró-üldöző naszád), ezen két 8 cm-es hajóágyú van, természetesen megfelelő municiókészlettel, illetve 200 db löveggel (helyesen: lövedékkel). A monitorok neve: „Száva”, „Enna”, „Körös”, „Kinizsi” (ilyen nevű monitor egy oldalon sem volt, nyilván téves megállapítás) és a „Barsch” (utóbbi nem monitor, hanem őrnaszád). Minden monitoron van 2 db 8 cm-es, 3 db 12 cm-es ágyú (teljesen téves adatok), hasznavehetetlenek, mert verschlussuk (lövegzáraik) hiányoznak, csakis a 6 db 5 cm-es, (helyesen 47 mm-es) gyorstüzelő ágyút tudják esetleges támadások alkalmával használni. Minden egyes hajón 700 löveg (helyesen: lövedék) van készenlétben. Azonkívül minden monitor fel van szerelve szikratávíróval és 3 géppuskával. A flotta parancsnoka egy angol admirális.⁹

⁶ Hadügyi Népbiztosság 429/1919.

⁷ Hadügyi Népbiztosság összefoglaló helyzetjelentése 1919. IV. 6.

⁸ Hadtörténelem (Jegyzet) III. I. Fejezet. 15. old.

⁹ HIL. VHP. Délvidéki direktórium 845/b. 1919.

Az 1919 évi honvéddő háború folyami harci eseményei

Maga a jelentés sok érthetetlen tüzéségi adatot tartalmaz, feltételezhetően jószándékú, de hozzá nem értők közlései alapján.

Május 7-én a Hadsereg Parancsnokság „Összefoglaló helyzetjelentése” a hadihajózásra vonatkozólag a következőket tartalmazta:

„M megbízható forrásból nyert értesülés szerint Bajára román monitorok érkeztek, úgy hogy ott jelenleg összesen 10 állomásozik.”

A Hadihajós Főparancsnokság ezen a napon este 6 h-kor a következőket jelentette:

„A „Csuka” (őrnaszád) tegnap délután végzett kazán- és állópróbája minden különösebb esemény nélkül folyt le. Ma délután 1 óraker főpróbára indult.

A „Szamos” (monitor) és a „Komárom” (ágyúnaszád) kazán- és állópróbát végzett.

A „Pozsony” (ágyúnaszád) Nagymarosról jelenti, hogy a tegnapi napon az ellenség az Ipoly torkolatánál erős mozgásban volt. Az őrnaszád (helyesen ágyúnaszád) szigorított őrszolgálatot tartottak. (Ez az állapot a menetszolgálatnál magasabb fokú harcalkészültséget jelent, amikor az összes tüzesczközök fele tűzkész állapotban van.)

A „Fogas” őrnaszád ma délelőtt Paksról Budapestre indult, ahol készleteit fogja kiegészíteni. A paksi folyamvédvonalnál a helyzet változatlan.¹⁰

Az ismertetett helyzetjelentések hű képet adnak a jószándékú és megfeszített erővel folyó törekvésekről, amely a Magyar Vörös Hadsereg és ezen belül a dunai hajóraj harcképes állapotba való helyezése érdekében végbement.

Május 8-án a győri ker. Parancsnokság jelentette a Gödöllőn székelő Hadsereg Parancsnokságnak, hogy Hainburgnál 1 monitor és 5 őrnaszád áll. Ez a jelentés annál érthetlenebb, mert ebben az időpontban Ausztria még nem kapta meg a Párizs-körül békekötések értelmében részére kiutalt 4 őrnaszádot, tehát osztrák folyami hajóraj még nem létezett. A jelentés minden bizonnyal osztrák Duna-szakaszon tartózkodó szövetséges hadihajókra vonatkozik, amelyek azonban a honvédő háború egész ideje alatt óvakodtak átlépni a Tanácsköztársaság felségvizeire. A jelentés további közlése szerint a „Fogas” őrnaszád 7-én délután 4 óraker Paksról Óbudára érkezett. A „Csuka” őrnaszád próbamenete ugyanezen a napon délután minden különös esemény nélkül jól sikerült és javítási munkálatai 10-re befejeződtek. A „Szamos” monitor gőz- és állópróbája egy kazáncső megrepedése és kisebb hibák kivételével ugyancsak jól sikerült. Javítási munkálatai május 16-ra befejeződnek. A „Komárom” ágyúnaszád gőz- és állópróbája jól sikerült. Két nap múlva próbamenetre fog kifutni. A Hadihajós Főparancsnokság rádióállomása elkészült és üzemét megkezdte. Hatótávolsága 300 km.¹¹ Ugyanezen a napon a Hadsereg Parancsnokság azt a jelentést kapta, hogy a „Compo” őrnaszád paksi jelentése szerint ott nincs semmi újság. „Komárom” ágyúnaszád azt

¹⁰ HIL. VHP. V. 7. Összefoglaló helyzetjelentés.

¹¹ Hadihajós Főparancsnokság helyzetjelentése V. 8. 9 h.

jelenterte, hogy az Ipolynál csend van. Jelentették továbbá még, hogy a „Baja” aknakeresőt ezen a napon szolgálatba helyezték.

A néhány napon belüli helyzetre vonatkozó jelentések kiértékeléséből áttekinthető a dunai folyamierők helyzet úgy a saját, mint az ellenséges erőviszonyokra vonatkozólag. Ellenséges részről megállapítható az erőösszpontosításra vonatkozó igyekezet, közvetlenül a magyar demarkációs vonal alatti folyamszakaszon. Amikor pedig ennek megerősítésére angol monitorok is elindultak Brailából, a honi vizeken állomásozó román monitorok harcértékének tekintetbevételével, nyilvánvaló, hogy a szövetségesek számszerű és harcértékfölényük mellett is tartottak a magyar vörös dunai hajóraj támadásától, amelyvel szemben mindvégig nem akartak támadólagosan, vagy kezdeményezően fellépni.

A Vörös Hadsereg Parancsnokság helyesen értékelve a saját és a szembenálló folyamierők lehetőségeit, igyekezett a védekezési jellegű aknazárak biztosítása mellett a fellépő ellenséges folyami erők ellen támadó jellegű lehetőségeket is biztosítani. Ennek megfelelően május 8-án a harcegységek parancsot kaptak arra, hogy angol vagy bármely más idegen lobogó alatt támadó harcegységek ellen sodoraknatámadást hajtsanak végre.¹²

Érdekes adat áll rendelkezésre május 9-ről arra vonatkozólag, hogy Baján a szövetséges dunai hajóraj előretolt harcászati alapján a túlerőben levő ellenséges monitorok nem érezték magukat biztonságban. Kizárólag a folyami harcászati alap (bázis) biztosítására meglepetésszerű ellenséges támadások ellen szolgált egy 6 aknából álló aknazár a bajai híd felett, melynek létezését „bizalmi egyén”-ek jelentték a Hadsereg Parancsnokságnak.¹³

A Tanácsköztársaság és a Magyar Vörös Hadsereg Parancsnoksága a honvédő háború minden nehézsége között sem feledkezett meg arról, hogy a Dunán való szabad kereskedelmi hajózás útvonalát személyi forgalom és főleg élelmiszerszállítás érdekében minden helyzetben biztosítsa. Így a Vácon állomásozott 1. dandár parancsnokság, amely a maga védelmi szakaszán a határbiztosítást is ellátta, megkapta az értesítést arra vonatkozólag, hogy Budapest és Dömös között megindul a hajóközlekedés.¹⁴ Ennek jelentősége annál figyelemreméltóbb, mert az Ipoly torkolatánál levő demarkációs vonal alig valamivel több, mint 10 km-re volt a hajóforgalom végállomásként kijelölt Dömös hajóállomástól.

Az ismertetett általános helyzetből megérthető, hogy a vörös hadihajózás hadművelleti alkalmazási lehetőségeit déli irányban a szembenálló túlerőjű szövetséges hajóraj erősen korlátozta, illetve védekezésre kényszerítette. Így ennek megfelelően komolyabb arányú és a fegyvernem sajátosságainak megfelelő alkalmazásra csak az északi dunai arcvonalon volt lehetőség.

¹² HIL. VHP. 510/8. hdm. sz.

¹³ HIL. VHP. 609/4. sz. távirat.

¹⁴ HIL. VHP. 510/7. hdm. sz.

Május 10-én a harci mozgás és a felderítő tevékenység a Duna balpartján, az Ipoly-torkolat környékén megélénkült. Az északi arcvonalnak a Dunára támaszkodó szárnyán küzdő magyar vörös hadosztály, illetve az ennek kötelékébe tartozó 1. dandár ezen a napon kapott támadási parancsa a következőket tartalmazta: „A támadás célja az ellenséges front áttörése Losonc irányában, hogy az ellenségnek az Ipoly mögött álló arcvonala felsodortassék és meginogjon. A támadás végrehajtásánál a dunaparti támadási sávban előnyomuló vörös zászlóaljakat a dunai hajóraj harcegségei, tüzérségi és géppuska oldalazó tűzzel támogassák. A délelőtt 10 órakor kiadott jelentés szerint a „Pozsony” ágyúaszád változatlan helyzetről tett jelentést, miközben előretörését a Dunán Esztergomig ellenséges behatás nélkül hajtotta végre. Visszafelé menetben a hajó Garamkövesdtől nyugatra erős géppuskatűzetet kapott, amely egészen az Ipoly-torkolatig tartott. Az ágyúaszád a tüzet ágyú- és géppuskatűzzel viszonzta.¹⁵

Május 11-én arról történik közlés, hogy az Ipoly-torkolatnál a „Pozsony” ágyúaszád elleni tűzharc során Szobon a polgári lakosság közül kilencen és két vörösör megsebesültek. Egy ember meghalt.¹⁶ A harcok megélénkülése tűnik ki ezen a napon is kiadott jelentésből, amely ugyancsak a „Pozsony” ágyúaszád felderítő járőrmenetét jelenti, amikor is ellenséges géppuskatűzetet kapott, amelyet a hajó tüzérségi és géppuskatűzessel viszonzott.

Az északi arcvonalon megélénkült harci események miatt megindult a vörös hadihajós harcegségek összpontosítása a felső Dunaszakaszon. Ennek során történik jelentés arról, hogy a „Csuka” őrnaszád Nagymarosra megérkezett.¹⁷ Nagymaros, amint erről a továbbiakban említés történik, ismételten szolgált átmeneti harcászati alapul, az Ipoly torkolata körül működő harcegségek számára. Az Ipoly-torkolat környékén a Dunára támaszkodó arcvonal harcainak a folyóról való tűztámogatása egyébként is iskolapéldájául szolgál a folyami harcegségek előnyös alkalmazására a vízfolyással párhuzamos irányban folyó harcok mellett. A vörös hadihajózás harcegségeinek ebbeli közreműködése eredményességét úgy a saját, mint az ellenséges hadvezetőség részéről a legmesszebbmenően elismerték.

A déli arcvonalon fokozódó hadművelati tevékenység mindvégig erőösszpontosítási jellegű volt, míg az északi arcvonalon bevetett folyami harcegségek alkalmazása leghatározottabban mozgó hadművelati jellegű volt. A parti csapatokkal való együttműködés szorosabbá tétele érdekében a „Pozsony” ágyúaszádot és a „Csuka” őrnaszádot május 12-én közvetlenül a szárnyával a Dunára támaszkodó 3. hadosztály kötelékébe tartozó 1. dandár parancsnokságnak rendelték alá, állandó állomáshelyül és harcászati alapul Nagymarost jelölték ki.¹⁸ Az erre vonatkozó parancsot a 3. hadosztály parancsnokság és Kor-

¹⁵ Hadihajós helyzetjelentés V. 10.

¹⁶ 3. hadosztály parancsnokság 86/a. 14. hdm. jelentése.

¹⁷ 3. hadosztály parancsnokság 87/a. sz. jelentése.

¹⁸ HLL. VHP. 512/14. sz. rendelet.

panis őrnaszádparancsnok, mint csoportparancsnok megkapta. Az északi arcvonal megélénkülő harcaira vonatkozóan május 13-án kiadott sajtóközlésben említés történik arról, hogy az Ipoly-torkolatnál (Szob fölött) a „Pozsony” ágyúnaszadunk egy ellenséges géppuskás századot visszavonulásra kényszerített.¹⁹ Ez a hír annál is inkább érdekes, mert nincs kétség arra vonatkozólag, hogy a Dunapartra állásba rendelt cseh géppuskás század feladata az volt, hogy a vörös dunai hajóraj harc-egységeinek előretörését Esztergom felé megakadályozza. A „Pozsony” ágyúnaszad eredményes bevetése ez alkalommal huzamosabb idejű kellett hogy legyen, mert a Gödöllőre küldött jelentés szerint a hajó csak két nap múltával helyezte kilátásba visszatérését a nagymarosi harcászati alapra.²⁰

A Magyar Tanácsköztársaság honvédó háborújának általános hadműveleti helyzete május közepére az északi arcvonalon támadó hadműveletek megkezdését tette lehetővé. Míg Győr és Esztergom között nagyjában a Duna képezte az arcvonalat, a Duna balpartján a támadás nagyjában a Sátoraljaújhely—Miskolc, észak Salgótarján északi vonalat érte el, míg az arcvonal Dunára támaszkodó balszárnyát képező 3. hadosztály Esztergomtől nyugatra csatlakozott a dunamenti arcvonalhoz. Ennek a hadosztálynak a kötelékébe tartozó 1. dandár közvetlenül a partmenti sávban nyomult előre Párkány felé. Ezeket a partmenti hadműveleteket kellett a vörös dunai hajórajnak a Dunáról támogatni.

Május 25-én a Hadsereg Parancsnokság Hughes útján kiadott egy támadási intézkedést, az északi arcvonalon nagyobbszabású hadművelet végrehajtására.²¹ A támadási előkészületek befejezetlensége miatt utóbb a hadműveletek megkezdését a Hadsereg Parancsnokság 27-ről 29-re halasztotta el.²²

A folyami harc-egységeknek Nagymarosra történt irányítása összhangban állott a Hadsereg Parancsnokság támadási tervével, melynek kiindulási pontja az Ipoly mögötti arcvonal volt és amelyhez Nagymaroson volt szükséges berendezni a harcászati alapot. Ugyanezen a napon a „Szamos” monitor, most már kötelékben a „Fogas” őrnaszáddal Vácra irányított.²³ Nyilvánvaló, hogy a „Szamos” és „Fogas” csoport áthelyezése a Nagymaros—Vác-i Dunaszakasza összefüggésben állott az északi arcvonalon tervezett általános támadással.

Végül is május 30-a volt a Magyar Vörös Hadsereg támadásának kezdeti napja. A támadás elhatározásához a Hadsereg Parancsnokság részéről a moskolc—ózdai vonalon elért sikerek szolgáltak, amelyek bebizonyították a Magyar Vörös Hadsereg fölényét a cseh burzsoá hadsereggel szemben. A támadás időpontját a Hadsereg Parancsnokság külpolitikai szempontból is helyesen választotta meg, mert a kis entente államok egymás közötti ellentétén kívül erősen érezte

¹⁹ HIL. VHP. 513/1, a. sz. közlés.

²⁰ 3. hadosztály parancsnokság 88/a, 16. sz. jelentése.

²¹ HIL. VHP. Hadműveleti Napló V. 25.

²² HIL. VHP. 256/8. hdm. Hughes-közlés.

²³ HIL. VHP. 526/2. hdm. Távirat.

hatását a román arcvonalon a Szovjetunió részéről, a Magyar Vörös Hadsereg tehermentesítésére indított támadás, amely miatt a román csapatok tekintélyes részét a besszarábiai arcvonal megerősítésére kellett átszállítani. Stromfeld, a Vörös Hadsereg vezérkari főnöke kiváló ügyességgel használta ki a kínálkozó alkalmas helyzetet a támadó hadműveletek megindítására az északi arcvonalon.

A tervezett támadás főiránya Kassa volt, mint a legmegfelelőbb előnyomulási cél az ukrainai szovjet arcvonal felé. A támadás további tervei szerint a Magyar Vörös Hadsereg csapatai átkelve a Tiszán, kiterjesztették volna támadásukat a román hadsereg felé is.²⁴

A Hadsereg Parancsnokság az általános támadásra vonatkozó hadműveleti intézkedést „Irányelvek a legközelebbi hadműveletekre” cím alatt május 27-én adta ki, az egész 2501 km széles arcvonalon, a támadás napjával május 30-át határozva meg.

A Hadsereg Parancsnokság külön intézkedései a támadásban részt vevő folyami harc egységek részére a következőket tartalmazta:

„A III. hadtest és a 3. hadosztály délelőtt 9 h-kor Rimaszombat és Losonc felé kezdik meg az előnyomulást. Az 1. dandár ezen akció alatt az Ipoly vonalát figyeli meg és erős felderítő különítményeket küld előre Korpona és Léva irányában. A Hadihajós Főparancsnokság demonstráció céljából a „Szamos” monitorral és a „Komárom” ágyúnaszáddal az ellenségnek az Ipoly torkolatánál a Dunára támaszkodó szárnyát támadja meg és hatásos ágyútűzzel visszavonulásra kényszeríti. A csoport parancsnoka utasítandó, hogy közelebbi részletek megbeszélése végett jelentkezzen az 1. dandárparancsnokságnál. Az akció után mindkét hajóegység Nagymaroson marad állomáson és az 1. dandárparancsnoksággal egyetértőleg, amelynek alárendeltetik, átveszi az őrszolgálatot a demarkációs vonal mentén.”²⁵

A tervezett támadással kapcsolatban a Hadsereg Parancsnokság utasította a Hadihajós Főparancsnokságot, hogy a holt napj vállalkozásban a vízi repülőszázad is vegyen részt, feladatul tűzve a repülők számára, hogy az Ipoly mentén álló cseh burzsoá csapatokat géppuskatűzzel és bombákkal támadja meg.²⁶

A támadási terv végrehajtásának elhalasztásával kapcsolatban a Hadsereg Parancsnokság május 28-án Hughes útján utasította a Hadihajós Főparancsnokságot, hogy az Ipoly-torkolat körül tervezett támadás időpontja véglegesen május 30. reggel 6 óra.²⁷

Az általános támadás a jelzett időben megindult. A balszárnyával a Dunára támaszkodó arcvonalon a III. hadtest balszárnyához csatlakozott az ismét önállóvá vált 5. hadosztály, azzal a feladattal, hogy lekötve a vele szembenálló cseh erőket, Rimaszombat irányában törjön előre. Az ehhez csatlakozó 3. hadosztálynak Losonc—Zólyom, az 1.

²⁴ Hadtörténelem (Jegyzet) III, 4. Fejezet. 50. old.

²⁵ HIL. VHP. 528/8. hdm. rendelet.

²⁶ HIL. VHP. 628/10. hdm. sz. rendelet.

²⁷ HIL. VHP. 528/13. hdm. sz. rendelet.

dandárnak pedig a folyami hajórajtól támogatva Párkány felé kellett előretörni.²⁸

A hadműveleti helyzetről az 1. dandárparancsnokság a Hadsereg Parancsnokságnak 30-án 10 h 20'-kor a következőket jelentette:

„Helyzetjelentés 1919. május 30. del. 9 h.

.....
.....

Ballasagyarmati csoport elérte Kürtpusztá—Pörténytől északra cote 22—Kacskovics pusztá—cote 154 trig—258 trig—260 cote 266—Illési pusztá—Kővár—Nagyszalomia vonalat. Drégelypalánki csoportnál a támadás Hídvég és Ipolyságon megakadt. A Börzsöny-szakaszban csapataink átlépték az Ipolyt. Szobról másfél század elérte Garamkövesdet. Egy század Szalka felé támad. A Dunaflottilla Párkány felé előnyomulóban. Zsákmány összesen 4 ágyú, több géppuska, 1 fényszóró (60 cm). A foglyok száma eddig még nem volt pontosan megállapítható.²⁹

Ezen a napon ugyanezekről a harcokról a Hadihajós Főparancsnokság 11 h 30'-kor a következőket jelentette:

„Ma reggel 1 h 30'-kor a „Szamos” monitor, valamint a „Komárom” és „Fogas” őrnaszádok a Hadsereg Parancsnokság által elrendelt akcióhoz Nagymarosról kifutottak. Szentgyörgymezőnél támogatták az átkelést a Garamon, azután Esztergomba mentek. Párkánynál tüzérség nincs felállítva. 8 h-kor a „Szamos”, „Komárom” és „Fogas” Esztergomonál a cseh állásokat tűz alatt tartják.”³⁰

A folyami hajóraj támogató közreműködését a Hadsereg Parancsnokság a Hadihajós Főparancsnokságnak ezen a napon Hughes-táviratban a következő szöveggel ismerte el: „Csehszlovák arcvonal: Ma délelőtt az Ipoly-torkolat és a Tisza között csapataink tervszerű hadműveleteiket megkezdték. A támadásban a dunai hajórajunk egységei és személyzete kiváló részt vettek.”³¹ Ezzel egyidejűleg, a Hadihajós Főparancsnokság, helyesen számolt a folyami fegyvernem inkább alkalmi, mint állandó jellegű bevetési harci alkalmazási sajátosságai-val. Ez a körülmény tette szükségessé a dunai hajóraj átmeneti kivonását az arcvonalból. Az erre vonatkozóan kiadott rendelet szerint „Dunahajóraj egy a Hadihajós Főparancsnokság által kijelölendő egység kivételével, amely Vácott az V. hadtestparancsnokság rendelkezésére hagyandó, azonnal Budapestre az óbudai kikötőbe vonandó vissza, ahol karbahelyezési munkálatokat hajtsa végre.”³²

Fenti intézkedésekből megállapítható, hogy a május 30-án megindult támadásnál a folyami hajóraj alkalmazása teljesen megfelelt a követelményeknek. Jelentősége a mozgó háborúban a folyóvízzel párhuzamosan folyó hadműveleteknél és a szárnyak biztosításánál és a támadó parti részek előnyomulásánál a helyi tűzoltalom biztosítása

²⁸ Hadtörténelem (Jegyzet) III. 52. old.

²⁹ HIL. 1. dandárparancsnokság 530/1. hdm. jelentés.

³⁰ HIL. Hadihajós Főparancsnokság 530/1919. sz. Br.

³¹ HIL. VHP. 530/2. hdm.

³² HIL. Hadihajós Főparancsnokság 530/4. Br.

által igen nagy volt, amelyet a hadvezetőség is méltányolt és elismert. A harcsebségeknek a harci bevetések utáni hátravonása viszont teljesen indokoltnak volt mondható, hogy a találatok által keletkezett sérüléseket kijavítsák és az üzemanyag és lőszerkészlet kiegészítése után a hajók ismét harci bevetésre alkalmasak legyenek.

A május 30-i csatának sikereit Esztergomból a politikai megbízott is jelentette a gödöllői Hadseregparancsnokságnak a következő szöveggel: „Párkányánát reggel 1/27-kor ma elfoglalta 250 vörösőr és 300 főnyi vöröskatona. Három monitor (helyesen 1 monitor, 1 ágyúnaszád és 1 őrnaszád) egész éjjel tüzérségi előkészítést végzett. Sürgősen kérek lőszerutánpótlást.”³³

Május 31-én a Hadsereg Parancsnokság az előző napok hadművelési eredményei alapján elrendelte a nagymarosi, illetve a váci harcászati alapok előbbrehozását, Esztergomba. Ennek az előnyös kihatású intézkedésnek az volt az előfeltétele, hogy a tervezett harcászati alap helyén mindkét ellentétes part saját kézben legyen, mely követelmény a hadihelyzet alakulása révén teljesítve volt. A rendelkezés szövege: „Tekintettel a párkányi eseményekre (t. i., hogy az 1. dandár elfoglalta), az egész hajóraj, kivéve a déli demarkációs vonalon álló egységeket, Esztergomba irányítandók az 1. dandár rendelkezésére.”³⁴

Érthető, hogy a harcászati alap áthelyezésével kapcsolatos mozgások felkeltették a cseh folyammegfigyelő szolgálat figyelmét és kiváltották az ellenségeskedések megkezdését. Ezen a napon a Hadihajós Főparancsnokság helyzetjelentése a következőket mondja: „A csehek este 8 h 30'-kor két ágyúval tűz alá vették Esztergomot.” A „Szamos” monitor parancsot kapott, hogy hajnalban a cseh ütegeket fogja tűz alá. A vörös dunai hajórajunk tüzérségi támadása eredményes volt. Július 1-én a Hadihajós Főparancsnokság délelőtt 10 h-kor a következőket jelentette: „A „Szamos” monitor és a „Compo” őrnaszád egész éjjel lötték a párkányánai terepet. A csehek egy ideig tartották magukat, de ma reggel 9 h-kor kiűritették Párkányt. A „Szamos” és a „Compo” üzemanyag és lőszerpótlás végett ma éjjel befutottak.”³⁵

A folyami harcsebségeink várakozáson felüli sikeres szereplése indította a Hadsereg Parancsnokságot arra, hogy a Hadihajós Főparancsnokság részére a következő rendeletet adja ki: „Maros” és „Leitha” (a továbbiakban helyes magyar elnevezéssel „Lajta”) menetképesé tételét a legnagyobb eréllyel siettetni. A hajókra holnap kora hajnalban nagy szükség van. Legalább egyiket okvetlenül még ma útnak indítani. Egy rádióval felszerelt őrnaszádot azonnal Vácra küldeni, hogy onnan 1. dandár parancsait közvetítse. Őrnaszád további intézkedésig Vácon marad.”³⁶

A Hadsereg Parancsnokság június 1-én kiadott sajtójelentése a következőket mondja: „A Dunától egész a Hernádig álló összes cseh

³³ HIL. VHP. 530/164. 1919. sz.

³⁴ HIL. VHP. Hadművelési napló 531/8. sz.

³⁵ Hadihajós Főparancsnokság jelentése 601/d. e. 10 h.

³⁶ HIL. VHP. 601/11. hdm. sz.

erőket szárazföldi, vízi és légi erőink vállvetett összeműködéssel az egész arcvonalon megverték. Győzelmes csapataink üldözik a hátráló ellenséget.”³⁷ A vörös hadihajózás sikeres harcai csak a bevezető hadműveleteihez tartoztak a Hadsereg Parancsnokság támadási tervének. A további szándékolt hadműveleti alkalmazásnak megfelelően az anyagi ellátás biztosítására a Hadsereg Parancsnokság a Hadihajós Főparancsnokságot és a Hadügyi Népbiztosság 63. osztályát Hughes-táviratban megkereste. Eszerint „Szén, lőszer és naftauszályt a cseh arcvonalon operáló harcegységek számára lehető legrövidebb időn belül egyelőre Nagymarosra állítani. Vontatógőzös miatt hivatkozással ezen parancsra, „Mahe”-hoz fordulni.” A Hadügyi Népbiztosság 63. osztálya külön megkeresést kapott a következő kiegészítő szöveggel: „Kérem Mahé-t (Központi szállításvezetőség hajózási iroda) utasítani, vontatógőzöst Hadihajós Főparancsnokságnak rendelkezésére bocsátani.”³⁸

A fenti intézkedések megértéséhez a következő megjegyzést kell tenni: A dunai hajórajunk seregvonata, 1 üzemanyag- (szenes), üzemanyag- (nafta) és 1 lőszeruszály volt és az óbudai Dunaág laktanyai kikötőjében állomásozott. Az összes monitor kőszén-, az összes ágyú- és őrnaszádok nyersolaj- (nafta) tüzelésű kazánokkal voltak felszerelve. A hajók mindenkor teljes feltöltéssel hagyták el az óbudai kikötőt. Üzemanyag- és lőszerutánpótlásra ugyanide jártak vissza a harcegységek, mindaddig, ameddig nagyobb arányú és folytatólagos bevetésekre nem került sor. Volt a hajórajnak csapatvonata is, amely viszont a berendezett harcászati alapon állomásozott. A seregvonat megmozgatását viszont a csapatvonat és a harcegységek nagyobb és állandó jellegű kihelyezettsége és megnövekedett fogyasztási szükséglete tette indokolttá. Ezenkívül az egyes harcegységeknek anyagkiegészítés céljából Óbudára való meneteltetését a harcászati bevetések növekvő sűrűsödése is akadályozta.

Az északi arcvonalon lefolytatott, ismertetett hadműveletek június 2-án folytatódtak. A Hadsereg Parancsnokság által ezen a napon kiadott helyzetjelentése a hadihajózásra vonatkozólag a következőket mondja:

„Duna flottillánk a gyalogság előrenyomulását támogatta és Nyer-gesújfaluval szemközt tüzelő géppuskákat hallgattatott el. A flottilla ma délelőtt kifutott.”³⁹ A helyzetközlés sajnálatos módon nem tünteti fel azt, hogy a hajóraj honnan és hova rendeltetett, így feltételezni lehet, hogy a Dunával párhuzamosan folyó hadműveletek során a part mentén előrenyomuló részek további támogatására történt a bevetés.

Még ezen a napon a Hadihajós Főparancsnokság 2 óra 50'-kor kiadott helyzetjelentésében a következőket mondja: „Szamos” éjjélkor géphiba miatt Esztergomba ment. Reggelre harcképes. A „Compo”

³⁷ HIL. VHP. 287/6/1. sz. sajtójelentés.

³⁸ HIL. VHP. 601/8. hdm. sz. rendelet.

³⁹ HIL. VHP. 602/2. hdm. sz.

Vácra ment, hogy az 1. dandár rádióállomása legyen. A „Lajta” az éj folyamán Esztergomban egyesült a „Szamos”-sal.⁴⁰ Fenti közlés egyben az északi dunai arcvonalon működő hajórajunk élénk harc-értéknövekedését is jelentette. A „Lajta” leszerelt állapotából újból harcösszé alakított öreg monitor is csatlakozott a vörös dunai hajórajhoz. A Hadsereg Parancsnokság megállapítása szerint „... a hajóraj a Libad—Béla—Muzsla vonalban az előrenyomuló gyalogságunkat hathatósan támogatta.”⁴¹

Ugyancsak június 2-án a Hadsereg Parancsnokság közölte, hogy déli 12 órakor a „Lajta” és a „Szamos” monitorok az esztergomi harcászati alapról Komárom felé kifutottak. A közlés kiterjed arra is, hogy előző napon a csehek a délután folyamán a Komárom és Szőny között a Budapest felé induló személy- és tehervonatot tűz alá vették. 8 h-kor vett jelentés szerint 2 monitor Komáromot lőtte. A csehek a tüzet viszonzták és a monitorok visszavonultak.⁴² A közlés érdekessége, hogy a vörös hadihajózás harcegységei Esztergom és Komárom közötti Dunaszakaszon erősebb ellenséges ellenállás nélkül tudtak előbbrejutni és csak Komáromnál kaptak komolyabb ellenséges tüzérségi tüzet. A jelentett visszavonulást úgy kell érteni, hogy a magyar vörös harcegységek feladatuk sikeres elvégzése után vonultak vissza és nem mintha egyébként hivatva lettek volna a parti tüzérség elleni kitartó tűzharcra, vagy mintha annak abbahagyására kényszerítették volna őket. Mindezek kiértékelésénél ismét döntő tényezőként mutatkozik a folyami harcegységek alkalmi harceszköz és fegyvernemi jellege.

A folyami harcegységek előnyös alkalmazási lehetőségére vonatkozó elismerés és kedvező tapasztalat szűrődik le a Hadsereg Parancsnokság idevonatkozó intézkedéséből. Ez a III. hadtest, a 3. és 6. hadosztály és az 1. dandárparancsnokságoknak június 2-án kiadott általános intézkedés e) pontja külön kihangsúlyozza annak szükségességét, hogy a Duna hajóraj, mint eddig, kihasználandó.⁴³

Ezekben a harcokban, az előzőekhez hasonlóan a vörös dunai hajóraj alkalmazása a lehető legjobb harcászati és hadművelleti eredményekkel járt. Június 4-én este 10 órakor a Hadsereg Parancsnokság helyzetjelentése a hadihajózásra vonatkozóan a következőket mondja:

„Saját monitorunk a Zsitva torkolatig nyomult előre és támogatta gyalogságunk előrenyomulását.”⁴⁴ Minthogy korábbi jelentések már a vörös dunai harcegységek Komárom körüli harcairól jelentenek, nyilvánvaló, hogy a lefolyt hadműveletek erősen mozgóháború jellegűek voltak. De ugyancsak a folyami fegyvernem alkalmazási elveiből kifolyólag érthető az is, hogy a folyami harcegységek előretörése bizonyos előrenyomulási mozzanatok alatt a parti csapatok előtt haladt. Így történhetett, hogy a folyami harcegységek távolabbi, Komárom körüli

⁴⁰ HIL. Hadihajós Főparancsnokság helyzetjelentése.

⁴¹ HIL. VHP. hadművelleti napló VI. 2.

⁴² HIL. VHP. távmondati közlése.

⁴³ HIL. VHP. intézkedés 602/12. hdm. sz.

⁴⁴ HIL. VHP. 604/2. sz. hdm. helyzetjelentés hadművelleti napló.

szereplése napokkal megelőzte a Zsitva torkolat körüli harcokra vonatkozó híreket.

Június 6-án egy kissé ideges hangú Hughes távirat érkezett a Hadihajós Főparancsnoksághoz, mintha már pár héttel később kitört ellenforradalom előszele lett volna. A távirat szövege szerint „Azonnal jelentendő, mily okból hagyta el a »Pozsony« (ágyúnaszád) állomáshelyét és mily utazást tesznek rajta a Zerkovitz és Zemplén elvtársak. Hadsereg Parancsnokságnak nevezettek kiküldéséről semmiféle tudomása nincsen.”⁴⁵

A Hadsereg Parancsnokságnak ezen a napon kiadott sajtójelentésében közölte a cseh sajtónak június 4-én kiadott sajtótájékoztatását. Eszerint „Az ellenség t. i. a Magyar Vörös Hadsereg) támadásait tegnap megújította. Komáromnál csapataink kitartóan ellenálltak. Magyar monitorok, melyek a Dunán előnyomultak, bombázták a várost!”⁴⁶

A felvidéki győzelmes előnyomulás során bátor és eredményes magatartásukról a Hadsereg Parancsnokság számos harcos alakulatot megdicsért. Ezek közé tartozott a vörös hadihajózás harcegységei közül a „Szamos”, „Lajta”, „Maros” monitorok, a „Komárom” ágyúnaszád, valamint a „Csuka”, „Fogas”, „Compo” őrnaszádok.⁴⁷

III.

A dunai hajóraj és az ellenforradalom

Az 1919. június 24-én kirobbant ellenforradalmi felkelésben — mint ismeretes — a dunai hajóraj jelentős szerepet játszott. Ennek okát mindenek előtt a megoldatlan személyi kérdésben kell keresnünk. A hajórajnál az összes magasabb-, közép- és alsó parancsnokok majdnem kivétel nélkül a volt cs. és kir. haditengerészet tagjai közül kerültek ki. Ezek az elemek teljesen idegenül, sőt ellenségesen állottak a magyar nép halálküzdelmében a munkáshatalom oldalán. Legtöbbjük meggyőződés nélkül, sőt meggyőződésük ellenére szolgálták a Magyar Tanácsköztársaságot. Ezekre az elemekre méltán illettek Kossuth 1848. szeptember 13-án mondott szavai: „Sokat hallottam életemben a katonai becsületet emlegetni, de meg nem foghatom, miképpen értelmezik ezek az emberek a becsuletszót, midőn Magyarországtól elveszik a zsoldot, amelyből élnek, eszik a kenyeret, melyet nekik a magyar haza nyújt és aláírást készítenek, hogy nem védik meg a hazát... Azt mondom neki: a vélemény szabad, tessék, becsületes ember vagy, hanem elvenni a zsoldot, a seregnél maradni és kötelességet nem teljesíteni: ez árulás!”

A fentiek alapján nem véletlen tehát, hogy a flottillánál kitört ellenforradalmi felkelés idején ez a régi haditengerészettől származó parancsnoki kar zöme teljesen egységes volt. Errőlmondotta Zemplén Szilárd „korvettkapitány”, a Hadügyi Népbiztosság 14. (hadihajós) osz-

⁴⁵ HIL. VHP. 606/11. hdm. sz.

⁴⁶ HIL. VHP. 607/1. hdm. sz.

⁴⁷ HIL. VHP. 604/4. hdm. sz.

tályának vezetője a proletárdiktatúra leverése után a fehér Hadügyminisztériumnak beadott jelentésében, hogy „A behajózott tisztekről már előre feltettem, hogy reá állnak”. (Már, mint az árulásra. D. M.) A benyújtott jelentésből kiténik az is, hogy a hadihajós főparancsnokság maga készítette elő a flottillánál a felkelést. „Az akkori (hadihajós) főparancsnok — írta Zemplén — Bóhm Koszimus »korvetkapitány« készséggel beleegyezett a tervbe s törzskari főnökével, a későbbi harcokban elesett »csicseri« Csicsery László »sorhajóhadnagy«-gyal együtt a legnagyobb tevékenységet fejtett ki az ügy érdekében, úgy hogy az akció létrejöttének érdeke (feltehetően elírás, helyesen: »érdeme« D. M.) nagyobb részt őket illeti.”⁴⁸

Az ellenforradalmi felkelés szinte nyílt előkészítését a flottillánál elősegítette, hogy a Hadihajós Főparancsnokság és a Hadügyi Népbiztosság 14. osztályán a legénység megbízásából dolgozó politikai megbízottak szintén az ellenforradalmárok oldalára álltak. Ezt támasztja alá a már fentebb idézett jelentés, amelyben az egyik politikai megbízott, Anker magatartásáról többek között azt írja, hogy: „...beleegyezése nélkül egy lépést sem tehattünk volna, mivel ő volt a Hadihajós Főparancsnokságnál beosztott és szintén a legénységtől megválasztott politikai megbízott”.⁴⁹

Mindezek ellenére az ellenforradalmárok terve a dunai flottillát illetően nem ment a legsimábban. Ugyanis amikor június 23-án az ellenforradalmárok egy csoportja Budapestről az északi Dunaszakasza hajózott, hogy az ott állomásozó hajókat rábírja az ellenforradalomhoz való átállásra, a „Szamos” monitoron elfogták őket és velük együtt letartóztatták a saját és a hajórajparancsnokság tisztjeit is. A letartóztatottnak később sikerült rábeszéljni a legénységet, hogy bocsássák őket szabadon. Így az ellenforradalmárok aznap részben dolguk végezetlenül tértek vissza Budapestre.

Másnap, június 24-én, az ellenforradalom kirobbanása napján, a Budapesten tartózkodó hajóegységek átálltak az ellenforradalom oldalára. Ennek jeléül a már idézett Zemplén-féle jelentés szerint „A három hajó azonnal felhúzta a magyar zászlót. A legénység lelkiállapotára való tekintettel a hajók orrán meghagyták a vöröset, hogy ellenszociális szándékkal senki se vádolhasson”.

Azt látjuk tehát a fenti idézetből, hogy az ellenforradalmárok hazugsággal takarták valódi céljaikat a legénység előtt, akiket végeredményben sikerült is megtéveszteniök.

A budapesti eseményekről távbeszélő útján értesítették az Esztergomban állomásozó hajókat, akik a hír vételekor felszedték horgonyaikat és Budapestre indultak, hogy csatlakozzanak az ellenforradalomhoz. Az ott állomásozó hajók közül egyedül a „Szamos” monitort nem tudták az ellenforradalomhoz való csatlakozásra bírni, mert amikor a legénység értesült a tisztek szándékáról, letartóztatta őket. A

⁴⁸ HIL. Dietrich Richard magánlevéltára Zemplén jelentés. 1. old.

⁴⁹ HIL. Dietrich Richard magánlevéltára Zemplén jelentés 2. old.

„Szamos” monitor mindvégig megmaradt hűségben a Tanácsköztársasághoz, tovább őrködve a proletárhaza északi dunai határán.

Ugyancsak sikertelenül kísérleteztek az ellenforradalmárok azzal is, hogy a Paksnál állomásozó „Viza” és „Compo” őrnaszádokat a saját oldalukra vonják.

Az ellenforradalmi lázadást, mint ismeretes, a Tanácsköztársaság rövid időn belül határozottan elfojtotta. Az ellenforradalomhoz csatlakozó hajóknak menekülniök kellett a Tanácsköztársaság területéről. Ezt a tervet akadályozta az uszodi aknazár. De mivel az aknazár parancsnoka is az ellenforradalmárokkal paktált, így az ő segítségével — az aknazár felszedése nélkül — kis kockázattal az ellenforradalmi hajóraj áthaladhatott az aknazáron és csatlakoztak a Baján állomásozó antant dunai egységeihez.

Az ellenforradalmi hajóraj szökése közben kényszeríteni akarta a „Munka” hajót, hogy velük együtt hagyja el a Tanácsköztársaság területét.

Amikor a völgyemenetben haladó hajóraj Paks magasságába ért, a „Munka” felfegyverzett gőzös meglepetésszerűen kivált a menetalakzathól és a jobbspart felé, hegymenti irányban (vízfolyással szemben) megfordult. A parton nagy tömeg figyelte az eseményeket, ugyanitt állt felsorakozva a két kikötött őrnaszád legénysége is.

Ekkor, mint ezt mindenki megfigyelhette, a „Munka” legénysége bevonta az ellenforradalmi jelleget mutató nemzeti lobogót és felvonta helyette a vöröset. A parton álló polgárok és katonák örömujjongással fogadták a vörös lobogó újbóli felvonását. Ekkor már a „Munka” megindult a paksi part felé, kétségen kívül azzal a szándékkal, hogy ott kikössön. Ebben a helyzetben a „Pozsony” és „Komárom” ágyúaszádok ugyancsak megfordultak és követték a part felé haladó „Munka” felfegyverzett gőzöst.

A két ellenforradalmi ágyúaszád harciriadó állapotban megközeleltette a „Munka” hajót és Zemplén hangtávolságról átkiabált, hogy adják ki a hajó tisztjeit.

Közben a monitorok völgyemenetben távolodva tovább haladtak. Zemplén felszólítására a „Munka” egyik matróza ezt kiáltotta vissza, hogy „nem tárgyalunk!”. Nyilvánvaló volt, hogy úgy politikai, mint harcászati szempontból élen álló helyzetben az ellenségeskedés fegyveres kirobbanása elkerülhetetlen volt. Mialatt a „Komárom” elhaladt a „Munka” mellett, a mögötte közeledő „Pozsony” ágyúaszádot a „Munka” felfegyverzett gőzös egy 47 mm-es ágyúval tűz alá vette. Ezután a „Komárom” ágyúaszád a paksi malmok magasságában völgyemenetben (vízfolyással) fordulva közeledett a „Munka” hajóhoz, amely kb. 30 méter távolságból megnyitotta tűzét a „Komárom” ellen. A tűzharc megindult. A „Munka” több találatot kapott, amely a hajó géppuska tornyán és a gépház környékéről felszálló gőz és füst által megállapítható volt. A „Munka” harmadik ágyúlövése kb. 50 méter távolságból eltalálta a „Komárom” parancsnoki tornyát. A parancsnoki tornyban felrobbanó gránát megölte Mahr hajóparancsnokot és Csicsery mindkét lábát leszakította. A hajó néhány kritikus pillanat után völgy-

menti irányban folytatta útját. A vörös lobogós „Munka” felfegyverzett gőzös a kapott találatok következtében a part mellett kikötve elsüllyedt a túlerővel szembeni harcban, megmentve a proletárbecsületet és a vörös hadilobogó becsületét.⁵⁰

Június 27-én már megkezdődött az ellenforradalom által szétzüllesztett vörös dunai hajóraj újjászervezése. A Hadsereg Parancsnokság kiadta az (új) Hadihajós Főparancsnokságnak, valamint a IV. és V. hadtest és az (új) Dunahajóraj Parancsnokságnak a következő rendeletet: „»Viza« és »Compo« őrnaszádok Esztergomba irányítandók és utasítandók, hogy ott egyesüljenek a Dunahajórajjal.”⁵¹

A Magyar Vörös Hadsereg utolsó szervezési rendeletét a Hadsereg Parancsnokság 1919. július 20-án adta ki. Ennek a hadihajózásra vonatkozó része feltünteti az ellenforradalmi átszökés után megmaradt hajós anyagot. A rendelet szerint

A DUNAŐRSEG HADRENDJE

(1919. július 20.)

Monitor: 4 helyett 2	„Újvidék” = „Marx”, azelőtt „Inn”, „Szamos”
Agyúnaszád: 2 helyett 0	
Őrnaszád: 6 helyett 2	„Viza” „Compo”
Felfegyverzett gőzös: 2 helyett 1	„Proletár”, azelőtt „Sámson”

Minthogy az 1919. évi magyar Tanácsköztársaság fennállásából és ami ezzel azonos jelentőségű, a honvédő háborúból már csak alig 10 nap volt hátra, a felsorolt utolsó hadrend szerinti magyar vörös dunai hajóraj a honvédő háború számos dicsőséges haditette és az ellenforradalom árulása után több ütközetben nem vett részt.

Nagyjában ezekben foglalhatók össze azok az adatok, amelyek az 1919. évi magyar vörös dunai hajóraj megszervezése és működése körül ismeretesekek. Nem kétséges, hogy mindezeknél is már erősen érezte hatását két fontos tényező. Egyik a parancsnoki beosztásban működött volt cs. és kir. haditengerész tiszték szabotálási, majd később ellenforradalmi, hazaáruló tevékenysége és mindezzel szemben a proletárforradalmár legénység politikai meggyőződéses kötelességteljesítése és elszánt harc készsége, melynek eredményességét az előbbi romboló tevékenység erősen korlátozta. Majdnem csodálatosnak mondható, hogy ilyen kedvezőtlen körülmények között a vörös dunai hajóraj képes volt elérni azokat az átlagon felüli kiváló eredményeket, amelyek hadműveleti és harcászati vonatkozásban a Magyar Tanácsköztársaság dunai hajórajának hadtörténelmi szereplését megőrokitették.

⁵⁰ HIL. Dietrich Richard magánlevéltára Zemplén jelentés 10. old.

⁵¹ HIL. VHP. 627/6. sz. rendelet.